

Vammaispalvelulain uudistus -webinaari 2.12.2020 – kooste tilaisuudesta

Ihmisoikeuskeskus ja eduskunnan Vammaisasian yhteistyöryhmä VAMYT järjestivät 2.12.2020 klo 15.00 - 17.00 webinaarin vammaispalvelulain uudistuksesta.

Tilaisuuden ohjelma löytyy [täältä](#).

Tässä dokumentissa muistiinpanoihin pohjautuva yhteenveto tilaisuudessa pidetyistä puheenvuoroista ja käydystä keskustelusta. Osallistujien kommentit ja keskustelu on anonymisoitu.

Sisällys

Tilaisuuden avaus	
Merja Mäkisalo-Ropponen, kansanedustaja (sd.), VAMYT-ryhmän puheenjohtaja	3
Oikeusperusteisuus ja vammaisten henkilöiden palvelut	
Mikko Joronen, asiantuntija, Ihmisoikeuskeskus	3
Vammaispalvelulain valmistelun tilanne	
Sirkka Sivula, lakimies, sosiaali- ja terveysministeriö	4
Kommenttipuheenvuorot.....	5
Markku Virkamäki, Ei myytävänä -kansalaisjärjestön aktiivi ja STM- osallisuustyöryhmän jäsen	5
Henrik Gustafsson, lakimies, Invalidiliitto ry	6
Susanna Hintsala, kansalaisuusyksikön johtaja, Kehitysvammaliitto ry	7
Tarja Parviainen, toiminnanjohtaja, Autismiliitto ry	8
Keskustelua ja kommentointia	10
Tilaisuuden yhteenveto	
Noora Koponen, kansanedustaja (vihr.), VAMYT-ryhmän varapuheenjohtaja.....	11
Webinaarin osallistujien keskustelukenttään kirjoittamat kommentit.....	12

Tilaisuuden avaus

Merja Mäkisalo-Ropponen, kansanedustaja (sd.), VAMYT-ryhmän puheenjohtaja

- VAMYT-ryhmän lyhyt esittely
 - eduskunnassa toimiva 30-vuotias ryhmä;
 - tavoite seurata aktiivisesti vammaispolitiikkaa Suomessa;
 - mm. lainvalmistelua, lausuntoja, vaikuttamistyötä;
 - eduskunnassa seminaareja sekä informaatio- ja keskustelutilaisuuksia;
 - ei puoluepolitiikkaa.
- Vammaispalvelulain uudistaminen käynnissä, tärkeää muistaa YK:n vammaisyleissopimus, ja erityisesti sen artikla syrjinnän kieltämisestä.
- Erityinen ongelma: vammaispalvelulain mukaisista palveluista eri käytäntöjä ympäri suomea, palveluiden laatu ja saatavuus riippuu kunnasta tai kaupungista missä asuu.
- Vammaispalvelulain on oltava selkeä ja taata yhdenvertaiset mahdollisuudet osallistumiseen.

Oikeusperusteisuus ja vammaisten henkilöiden palvelut

Mikko Joronen, asiantuntija, Ihmisoikeuskeskus

- Vammaispalvelulain uudistamista odotettu kauan
- Puheenvuorossa kaksi pääteemaa:
 - Mitä YK:n vammaisyleissopimuksen edellyttämä ajattelutavan muutos oikeasti tarkoittaa?
 - Huomioita vammaisyleissopimuksen osallistamisveloitteesta.
- Vammaisyleissopimuksen ajattelutavan muutoksella tavoitellaan yhdenvertaisten oikeuksien toteutumista:
 - Suhtauduttava vammaisiin henkilöihin uudella tavalla. Emme saa mieltää vammaisia henkilöitä yhteiskunnallisen hoivan ja lääketieteellisen hoidon kohteina vaan aktiivisina toimijoina.
 - Vammaiset henkilöt ovat kykeneviä käyttämään oikeuksiaan ja tekemään päätöksiä.
 - Kunnioitus ihmisarvoa kohtaan: vammaisuus ei heikennä henkilön ihmisarvoa. Omaksuttava ihmisoikeuslähtöinen näkökulma.
 - Oikeuksien toteutumista on edistettävä valtion taholta.
- Suomessa ollaan tällä hetkellä vanhan ja uuden ajattelutavan välimaastossa: edistyksellisiä elementtejä lainsäädännössä, mutta ei täysin ajettu sisään yhteiskunnallisiin toimintoihin.
- Palveluiden suunnittelu ja toteutus tehtävä niin, että ymmärretään kaikkien vammaisten tarpeet. Ei ole olemassa kaikille sopivaa ”vammaisten tarpeita”, vaan on olemassa kirjo yksilöllisiä, eri elämäntilanteissa olevien ja eri tavoin vammaisten henkilöiden tarpeita.

- Yksilöllisiä palveluita varten on kuultava ja osallistettava vammaiset henkilöt aidosti heidän palvelutarpeensa arviointiin ja palvelu- tai asiakassuunnitelman tekoon.
- Ajattelutavan muutoksen on jalkauduttava lain kirjaimesta käytännön toteutumiseen. Palveluissa on tehtävä yksilöllisiä ihmisoikeuksien edistämistekoja.
- Vammaisyleissopimuksen osallistamisvelvoite: 4 artiklan 3 kohdan mukaan sopimusosapuolten on neuvoteltava tiiviisti ja osallistettava aktiivisesti vammaisia henkilöitä laadittaessa ja toimeenpantaessa lainsäädäntöä ja politiikkoja, jotka koskevat vammaisia henkilöitä.
- Komitean yleiskommentti nro 7:
 - Valtioiden on järjestelmällisesti ja avoimesti lähestyttävä vammaisia henkilöitä edustavia järjestöjä, neuvoteltava niiden kanssa ja osallistettava niitä merkityksellisellä tavalla ja oikea-aikaisesti.
 - Viranomaisten tulisi huolellisesti harkita ja priorisoida vammaisia henkilöitä edustavien järjestöjen näkemyksiä käsitellessään suoraan vammaisia henkilöitä koskevia asioita.
 - Vammaisten henkilöiden heitä edustavien järjestöjen kautta ilmaisemille näkemyksille tulisi antaa asianmukainen painoarvo. Sopimusosapuolien tulisi taata, että vammaisia henkilöitä ei kuulla neuvotteluissa pelkästään näennäisesti tai muodollisuuden takia.
 - Päätöksentekoprosesseja ohjaavilla viranomaisilla on velvollisuus tiedottaa asianmukaisesti vammaisia henkilöitä edustavia järjestöjä kyseisten neuvottelu- ja osallistamisprosessien tuloksista ja muun muassa tarjota selkeä selvitys tuloksista ja huomioista ymmärrettävässä muodossa sekä perusteltava, miten järjestöjen näkemykset on otettu huomioon ja miksi.
- Näin ollen: vammaisjärjestöt on osallistettava vammaispalvelulain valmisteluun siten, että heillä on oikeasti mahdollisuus tulla kuulluksi ja vaikuttaa lain sisältöön – ja että valmistelevalta viranomaiselta on pyrittävä selkeästi perustelemaan, miten järjestöjen näkemykset on otettu huomioon ja miksi.

Vammaispalvelulain valmistelun tilanne:

Sirkka Sivula, lakimies, sosiaali- ja terveystieteiden ministeri

- Henkilökohtainen budjetointi hallitusohjelmassa, käynnistynyt jo. Palvelusetelilain uudistus myös hallitusohjelmassa. Yksi vaihtoehto yhdistää nämä, mutta siitä ei ole keskusteltu.
- Nyt vireillä: sote-uudistuksen käsittelyn pitäisi alkaa 6.12. jälkeen --> nyt teknisiä muutoksia muihin lakeihin mihin sote-uudistus vaikuttaa.
- Aikataulusta (virkamiesten kesken tehtyä suunnitelmaa): käynnissä osallisuustyöryhmä, keskistetty osallisuuteen ja oikeusturvakeinoihin käytännössä vammaispalveluiden asiakasprosessissa.
 - Uudistusta jatketaan --> hypätään palvelupykäliin ja ennen käsitellään soveltamisalapykälä.
- Ratkaistava asia: ikäihmisten osallisuus vammaispalvelulain uudistukseen.
- Aikataulu: osallisuustyöryhmän raportti lausunnon joulukuussa, tammikuussa käynnistellään vammaislain uudistus --> ajatuksena voimaantulo soten kanssa yhtä aikaa --> saatava eduskuntaan vuoden 2022 loppukevästä.

- Muutamia asioita, jotka liittyvät kiinteästi valmisteluun:
- 1. itsemääräämisoikeuslainsäädäntö, pykälät saatava lakiin ennen kuin kehitysvammalaki voidaan kumota
 - jos itsemääräämislaki ei mene samaa tahtia vammaispalvelulain uudistamisen kanssa --> ongelmia toimeenpanossa;
 - jos itsemääräämispykälä otetaan eri lakeihin, täytyy sisältö mieltä täysin uudestaan;
 - lainvalmistelijoita liian vähän ja tekijät koronan takia ohjautuneet muualle (valmiuslaki yms.);
 - ihannetilanne: kulkisi käsi kädessä vuoden vaihteen jälkeen.
- 2. Työelämäosallisuuden parantamista koskevat asiat --> uudistus jo käynnissä.
- Kuinka kaikki pääsee osallistumaan lain valmisteluun? --> ihan varmasti pääsette.
 - Haluaisi tehdä THL:n kanssa yhteistyötä ja järjestää työpajoja eri aihealueista liittyen uudistukseen, jotta järjestöt saisivat sanansa kuuluviin.
 - Muutamia vaikeita asioita soveltamisalan lisäksi --> toivoo avoimin mielin suhtautumista ja ratkaisukeskeisyyttä näiden valmistelussa.
 - Hallituksen esitys lainvalmistelusta hyvä, sitä pidetään pohjana mutta vaikeissa kohdissa voidaan mieltä uudenlaisiakin ratkaisuja.
 - Työpajoja joka tapauksessa: henkilökohtainen apu, valmennus ja tuki.
 - Haasteena osittain joustavuus --> tarjoaako joustavat säännökset tarpeeksi turvaa.
 - Joustavuus halutaan säilyttää esim. asumispalveluissa ja liikkumistuessa.
 - Mikä pitää kirjata lakiin, mikä perusteluihin, mikä arjen mietintöihin.
 - Päivä- ja työtoiminta ja osallisuuden edistäminen näissä, työpaja.
 - Lasten palveluiden järjestäminen tässä laissa, miten kodin ulkopuolella asuvien lasten asema turvataan --> työpaja.
- Lähdetään yksilöllisistä tarpeista, itsemääräämisoikeus ja osallisuus mukana kaikessa --> näitä vahvistetaan uudessa laissa.

Kommenttipuheenvuorot

Markku Virkamäki, Ei myytävänä -kansalaisjärjestön aktiivi ja STM-osallisuustyöryhmän jäsen

Vammaisten henkilöiden elämänmittaisten, välttämättömän avun ja tuen palveluiden kestävästä järjestämisestä ja kilpailuttamisesta

- Ongelmia ja osallisuuden puutteita kehitysvammaisten ja autismin kirjon henkilöiden kohdalla erityisesti, esim. asumispalveluissa. Myös muista palveluista tietoa ongelmista.
- Kilpailutus silloin kun ulkoistetaan, taustalla markkinat. Markkinoille tulee päästä matalalla kynnyksellä ja sieltä pitää päästä pois helposti.
 - Ristiriidassa yksilöllisen elämänmittaisen avun ja tuen tarpeen kanssa.
- Kilpailutus perustuu tuotteistettuun, tuotantolähtöiseen tarjouspyyntöön, eikä vammaisten henkilöiden avun ja tuen tarpeita selvitetä kilpailutuksen pohjaksi.
 - Motiivit ja tavoitteet eivät ole yhdenmukaisia vammaisten henkilöiden avun ja tuen tarpeen kanssa.

- Laatu ratkaistaan palvelun jokaisena arkipäivänä, ei etukäteen kilpailutuksissa.
 - Hinnan merkitys kilpailutuksessa on ollut korkea --> laatu heikentynyt.
- Laatu riippuu palveluntuottajan tavoitteista ja päämääristä. Nämä riippuvat johtamisesta ja esimiestyöstä.
- Laadun takaa kyvykäs henkilökunta, joka on kykeneväinen mm. vuorovaikutukseen, kommunikaatioon ja yhteistyöhön.
 - Kilpailutuksessa kyse myös henkilöstöön liittyvistä asioista: henkilöstöresurssit eivät tue kyvykkään henkilöstön pysymistä palveluissa, kun resursseja ja työsuhteen ehtoja on heikennetty.
- Markkinatalous tulisi ottaa huomioon: palveluntuottajan valinta tulisi antaa käyttäjälle.
- Tapa kilpailuttaa luonut Suomeen maailman keskittyneimmän yksityisen hoivapalveluiden järjestelmän.
- Hankintalaki antaa osallisuuden ja oikeussuojan keinot vain palvelutilaajille ja -tuottajille --> ei vammaisille henkilöille, joita palvelut koskettavat.
- Osallisuuden puute johtaa valtasapainon vääristymiseen, synnyttää huonoa hallintoa.
 - Palautetta mm. luottamuksen heikentymisestä päätöksentekijöihin ja virkamiehiin.
- YK:n vammaisyleissopimus edellyttää kaikkien julkista valtaa käyttävien päätöksentekijöiden ja virkamiesten tutkivan toimenpiteitä, lainsäädäntöä sekä hallintopäätöksiä suhteessa YK:n vammaisyleissopimukseen.
- Olemme staattisessa tilanteessa vammaisyleissopimukseen nähden; poliittista nostetta ehkä on, mutta ei juridista.

Henrik Gustafsson, lakimies, Invalidiliitto ry

- Sanna Marinin hallitusohjelmaan kirjattu vammaispalvelulain uudistus, valmistelu jo vireillä STM:ssä.
- Osallisuus-työryhmä juuri valmistunut.
 - Palvelupykälät seuraavana valmistelussa.
- Tavoite: yksi erityispalvelulaki vammaisille, joka on yhdenvertaista elämää tavoitteleva ja varmistaa itsemääräämisoikeuden.
- Vammaispalvelulain sisältämien subjektiivisten oikeuksien siirtyminen uudistuvaan lakiin on varmistettava.
- Vammaispalvelulaki on toissijainen erityislaki, joka sisältää sosiaalipalveluja, joita vain vammaiset henkilöt tarvitsevat.
 - Tarpeellista, ettei vammaisten henkilöiden palvelut ole riippuvaisia sillä hetkellä toimivasta hallituksesta.
- Vammaisyleissopimuksen 19 artikla tärkeä, henkilökohtainen apu mainittu.
- Vammaisyleissopimus ei luo uusia oikeuksia mutta antaa viitekehyksen, joka on huomioitava vammaispalvelulain uudistuksessa.

- Rauennut vammaispalvelulakiehdotus sisälsi uusia sosiaalisia oikeuksia:
 - Tarpeen arvioida näitä oikeuksia ja niiden tarpeellisuutta.
 - Valmennus, tuki ja toiminnanohjaus tärkeitä.
 - Asiakkaiden osallistaminen tärkeää.
- Vammaislakien yhdistäminen parantaa yhdenvertaisuutta ja saatavuutta, yksilölliset palvelut paranevat.
 - Palvelujen idean ja tavoitteen tulee koskea yksilöllisiä tarpeita.
- Lakikokonaisuudessa oltava erilaisia vaihtoehtoja eri tilanteisiin.
 - Kaikilla oltava oikeus apuun, keinoja oltava erilaisia eri tarkoituksiin --> itsemääräämisoikeuden turvaaminen tavoitteena kaikissa.
- Henkilökohtaisen avun määritelmä: toteuttamistavat voivat olla eri, henkilökohtainen apu on käyttäjäpohjaista.
- Vammaisten henkilöiden täytyy voida ohjata palveluja, tai toimia työnantajana.
- Henkilökohtaisen avun sisältöön kuuluu se, että vammaisen henkilö päättää itse, miten, milloin ja millä tavoilla palvelu toteutetaan.

Susanna Hintsala, kansalaisuusyksikön johtaja, Kehitysvammaliitto ry

- Kehitysvammaliiton kohderyhmät
 - 1. kehitysvammaiset,
 - 2. puhevammaiset henkilöt,
 - 3. selkokielen käyttäjät.
- Miksi vammaispalvelut ovat välttämättömiä?
 - Turvaavat vammaisen henkilön yhdenvertaisuutta, osallisuutta ja osallistumista yhteiskunnassa;
 - ehkäisevät ja poistavat esteitä, jotka rajoittavat vammaisen henkilön yhdenvertaisuuden, osallisuuden ja osallistumisen toteutumista yhteiskunnassa;
 - turvaavat vammaisen henkilön elämän ja itsemääräämisoikeuden toteutumisen;
 - vammaispalveluilla vastataan usein pitkäaikaisiin ja toistuviin avun ja tuen tarpeisiin.
- Vammaispalvelujen tilanne: THL:n tilastoraportista selviää, että kunnilla oli vaikeuksia järjestää
 - vammaispalveluita edellytetyssä määrääjassa ja henkilökohtaisen avun osalta;
 - palvelujen saatavuudessa, sopivuudessa, laadussa, toimivuudessa sekä palvelujen tuottamisessa oli haasteita;
 - palveluvalikoimaa ei joko ollut, tai se oli liian kapea;
 - haasteiden lisääntyminen yleistä.
- Vammaispalvelulain uudistaminen
 - turvaa välttämättömiä palveluja vammaisille henkilöille;
 - lakia valmisteltu yhdessä vammaisjärjestöjen kanssa;

- lakiesityksessä on paljon hyvää mutta myös paljon puutteita, jotka tulee korjata jatkovalmistelussa.
- Viestit jatkovalmistelulle:
 - henkilökohtaisen avun voimavarapykälä on poistettava;
 - tarvitaan vahvempi oikeus tuettuun päätöksentekoon;
 - vaativat erityispalvelut tulee turvata lakiuudistuksessa;
 - valmennuksen ja tuen palvelut on kuvattu liian yleisellä tasolla, mikä voi hankaloittaa niiden tosiasiallista saantia;
 - esitämme, että jatkossakin vammaispalveluissa voidaan muodostaa valituskelpoisia kokoomapäätöksiä.
 - Henkilökohtaisesta budjetoinnista tulee säätää ja sen soveltamisalaan ja käyttöön ei tule asettaa henkilön kykyihin perustuvia voimavararajoituksia, jotka asettaisivat vammaiset henkilöt eriarvoiseen asemaan diagnoosin tai iän perusteella.
 - Tarvitaan kattava valtakunnallinen tutkimus vammaispalvelujen saatavuudesta yhteistyössä STM:n, THL:n ja vammaisjärjestöjen kanssa.
 - Lain toimeenpanoon tulee varata riittävät resurssit henkilöstön koulutukseen ja organisaatioiden tukemiseen, jotta lainsäädäntöä tullaan soveltamaan lain periaatteiden ja tavoitteiden mukaisesti.

Tarja Parviainen, toiminnanjohtaja, Autismiliitto ry

- Tuki ja palvelut järjestyvät huonosti.
 - Autismikirjon oireet tunnistetaan entistä paremmin ja diagnoosien määrä on kasvussa.
 - Yhdenvertaisuus ei kuitenkaan toteudu.
 - Tuen ja palvelujen saatavuus ei ole parantunut.
 - Palvelujen järjestämistapa ja saatavuus vaihtelevat sairaanhoitopiireittäin ja kunnittain.
 - Yhtenäisiä hoitoketjuja ei ole, ja aikuiset autistiset henkilöt jäävät usein vaille tarvitsemiaan palveluita.
 - Autismikirjon käypä hoito -suosituksen valmistelu alkanut.
 - Uusi sosiaalihuoltolaki ei ole turvannut yhdenvertaisesti ei-kehitysvammaisten autismikirjon oireisille heidän yksilöllisen tuen tarpeitaan vastaavia tukia tai palveluja.
 - Ei-kehitysvammaisilla autismikirjon ihmisillä suuria vaikeuksia saada tarvitsemiaan arjen tukitoimia vammaispalveluista vammaispalvelulain nojalla.
 - Kehitysvammaiset autistiset henkilöt saavat yleensä vammaispalveluja kehitysvammalain nojalla, mutta eivät aina tarvitsemiaan psykiatrisia palveluja. Mitä tapahtuu jatkossa, kun kehitysvammalaki kumoutuu?
 - Autismikirjon perheet viestivät tuen ja palveluiden puutteista ja viiveistä johtuvista vaikeuksien kasautumisesta ja lasten/nuorten psyyken kuormittumisesta, joka vaikuttaa mm. koulunkäyntiin tai opinnoista suoriutumiseen.
 - Autismikirjon pojista lapsuusaikana sijoitettu kodin ulkopuolelle 22 prosenttia ja tytöistä 18 prosenttia.

- Terveiset vammaispalvelulain jatkovalmisteluun:
 - Vammaispalvelulaista tulossa viimesijainen, vammaisille ihmisille subjektiivisena oikeutena palvelut turvaava laki.
 - Lain mahdollistettava perusoikeuksien ja YK:n vammaisyleissopimuksen mukaisten oikeuksien toteutuminen myös autismikirjon vammaisten henkilöiden elämässä.
 - Vammaiset henkilöt ja vammaisjärjestöt otettava mukaan jatkovalmisteluun.
 - Huolena on, että osa kehitysvammaisista henkilöistä joutuu lakiuudistuksen ”maksajaksi”.
 - Positiivista on, että nyt väliinputoajiksi jäävien ei-kehitysvammaisten autismikirjon henkilöiden palvelujen saatavuutta voidaan parantaa uudistuksella.

- Valmennus ja tuki (7 §)
 - Valmennuksen ja tuen tarkoituksena tukea itsemääräämisoikeutta, päätöksentekoa, osallisuutta ja itsenäistä suoriutumista vahvistamalla henkilön omia ja tarvittaessa heidän perheidensä voimavaroja ja toimintaedellytyksiä.
 - Pykälä mahdollistaa oikein sovellettuna lievän ja keskivaikean autismikirjon ihmisille tukipalveluita.
 - Valmennus ja tuki -palvelu ei ole yhdenvertainen vaihtoehto oman mielipiteen ilmaisussa paljon tukea tarvitseville vammaisille ihmisille henkilökohtaisen avun kaltaisen avun järjestämiseen.
 - Pykälä kirjoitettu avoimeksi ja soveltamisessa mahdollista käyttää harkintaa mm. neuropsykiatrisen kuntoutuksen keston liittyen. Jatkovalmistelussa pykälästä tehtävä yksityiskohtaisempi, tavoitteena rajata harkintavaltaa ja mahdollisuuksia olla myöntämättä vammaisten ihmisten tarpeita vastaavia valmennus- ja tukipalveluita.

- Henkilökohtainen apu (8 §)
 - Voimavaraedellytys tiukkenisi vammaispalvelulakiesityksen myötä nykyisestä. Vammaisten ihmisten eriarvoisuus palveluissa kasvaisi ja entistä useampi vammaisen jäisi henkilökohtaisen avun ulkopuolelle.
 - Autismiliitto vaatii henkilökohtaisen avun voimavararajauksen kokonaan poistamista tulevasta lainsäädännöstä yhdenvertaisuusperiaatteen mukaisesti.
 - Henkilökohtaisen avun järjestäminen kaikkein heikoimmassa asemassa oleville on oltava mahdollista ja sen tulisi tapahtua kunnan tai sote-uudistuksen jälkeen hyvinvointialueen toimesta, ei siis työnantajamallilla.

- Tuettu päätöksenteko ja IMO-laki
 - Tuetun päätöksenteon voi ymmärtää joko tapana toimia arjessa tai päätöksenteon tukemisen järjestelmänä. Suomesta puuttuvat säädökset koskien tuota jälkimmäistä, tuetun päätöksenteon järjestelmää.
 - Tuetusta päätöksenteosta tulisi säätää vammaislainsäädännön yhteydessä osana valmennus ja tuki -pykälää tai erillisessä pykälässä.

- Toinen vaihtoehto säätää tuetusta päätöksenteosta on itsemääräämisoikeutta koskeva asiakas- ja potilaslaki. Tämä ehdotus sisältyi viime vaalikaudella lausuntokierroksen jälkeen pöydälle jääneeseen lakiehdotukseen.
- Itsemääräämisoikeutta koskevan lainsäädännön valmistelua on jatkettava, vammaisten/vammaisjärjestöjen osallisuus turvaten siten, että se saadaan voimaan yhtä aikaa vammaislainsäädännön uudistuksen kanssa.

Keskustelua ja kommentointia

Käydyssä keskustelussa nostettiin esiin seuraavia asioita.

Puheenvuoro:

Soveltamisala mielenkiintoinen asia, ei diagnoosiperustainen, mutta onko vammaisuus jatkossa identiteettikysymys? Entä erityisen vaativa kuntoutus, etsii omaa lainsäädäntöä, kun vammaispalvelulaki ei tunne -> pitäisi huomioida jossain lainsäädännössä.

Puheenvuoro:

Valmennuksen ja tuen säännös erittäin tärkeä, tuetaan itsenäistä suoriutumista -> alle kuuluu palveluita, joita kehitysvammalain ohella jo saadaan. Tukiliitto avannut tuen ja valmennuksen keskuksen, löytyy verkkosivuilta. Tuettu päätöksenteko: tarvitaan lainsäädäntöön ja vahva oikeus saada tätä palveluna, vammaisyleissopimus edellyttää. Kokoomapäätöksestä: tärkeää että valituskelpoisia kokoomapäätöksiä saataisiin. Sosiaalihuoltolain 46 pykälän alaisia päätöksiä ei tehty niin kuin pitäisi. Vaativista erityispalveluista: tärkeää varmistaa lainsäädännöllä ja järjestöissä että vaativia erityispalveluja on saatavilla niitä tarvitsevilla -> organisoitava niin että osaaminen varmistetaan.

Puheenvuoro:

Kannatus työpajatyöskentelylle ja lähestymistä arjen tarpeiden kautta. Vammaispalvelut luotu tarpeeseen. Suomessa julkishallinnon rahapula, säästöjä varten vammaispalvelupäätöksiä tekevät joutuvat ottamaan huomioon rahapulan -> hyviä päätöksiä pitäisi tehdä rahapulasta huolimatta. Uuden lain kanssa huoli siitä, että muutoksenhaun kautta haetaan ratkaisuja -> ne vammaiset henkilöt, jotka tarvitsevat apua joutuvat odottamaan, vaikka tarvitsevat apua jo hakiessaan -> ei saa olla näin. Ajatus siitä, että arjen tilanteiden kautta lähestytään on hyvä, jotta tulkintakin on niin helppoa, ettei tarvitse hakea oikeita tulkintoja muutoksenhaulla.

Puheenvuoro:

Vammaispalvelut ja vammaiset henkilöt tarvitsevat aina henkilöstöä rinnalleen -> sosiaalihuollon ammattilain säädäntöä mietittävä, jotta osaavia henkilöitä saadaan töihin.

Puheenvuoro:

Mistä saa tietoa työpajoista: ei vielä keskusteltu virallisesti työpajoista, infoa myöhemmin, jos toteutuu. Maakunnallistuviin vammaispalveluihin osallistuneet: hyvä paikka välittää tietoa uudistuksen etenemisestä. Ministeriön sivut ei niin päivän päälle kuin esim. THL:n. Vammaisuuden käsitteeseen vielä: miten määritellään: tärkeää että järjestöjen ihmiset kertovat vammaisuuksien laajuudesta ja miten ne esiintyvät, mitä tarpeita on kenelläkin -> tarvitaan asiantuntemusta, jotta osataan löytää tarpeet.

Puheenvuoro:

Vammaisuuden määritelmästä: vammaisyleislaki ei tarjoa yksioikoista määritelmää, kehittyvä ja dynaaminen käsite. Pitkäaikainen, ruumiillinen, henkinen, aistillisen vamma.

Täysimääräisen ja tehokkaan osallistumisen yhteiskuntaan estää. Käsite elää ajassa.

Puheenvuoro:

Vaativat erityispalvelut: Kehitysvammalain kumoamisen perusteella vaativat erityispalvelut poistumassa, erityishuolto-ohjelmat, kokoomispäätökset yms. tärkeitä. Kehitysvammalain kumoutuessa tarvitaan pykälää uuteen vammaispalvelulakiin.

Puheenvuoro:

Nostettiin esiin erityispalvelut -> tärkeää, ja liittyy nimenomaan niihin arkeen liittyviin asioihin ja miten niihin saadaan vastauksia. Henkilöstöön täytyy kiinnittää huomiota, asumispalveluhenkilöstöön, joka kilpailutus on saanut huonoon tilanteeseen -> henkilöstöä paenneet alalta. Lainsäädäntö on hyvä, käytännön toteutus ontuu.

Tilaisuuden yhteenveto

Noora Koponen, kansanedustaja (vihr.), VAMYT-ryhmän varapuheenjohtaja

- Kommenteissa huolta siitä, onko vammaisten palvelut sellaisia, jotka helposti politisoituvat --> näin ei pitäisi olla. Asioita määrittävät oikeat tarpeet, ei politisoituminen.
- Yhteinen huoli ja toive tulevasta uudesta vammaispalvelulaista, tuki apu ja oikeanlaiset palvelut varmistettaisiin ja edistäisi yhdenvertaisuutta.
- Tärkein tehtävä: yhdenvertaisuus paranee eikä heikkene.
- Kommenteissa paljon tukea työpaja-ajatukselle.

- Suurimpina teemoina esiintyneet: henkilökohtainen apu, tärkeää, että kuullaan käyttäjiä, jotta ymmärretään palvelun tarve arjessa, millä tavalla hyvä toteuttaa; vammaispalvelulaki kun tulee, kehitysvammalaki kumoutuu --> huoli siitä, että kumoutuvan lain pykälää häviää eikä niille löydetä paikkaa, vaikka tarve olisi.
- Kehitysvammaliiton huoli: järjestöjen kuuleminen ei saa unohtua: ei pidä unohtua.
- Gustafssonin kommenttipuheenvuorosta: vaikeasti vammaisten henkilöiden oikeuteen palveluihin ja yhdenvertaiseen elämään tärkeä kiinnittää huomiota.

- Henkilökohtainen budjetointi otettu esiin, paljon on olemassa kansainvälisesti hyviä kokemuksia, mutta huoli että usein diagnoosiperustaista --> pitäisi lähteä enemmän tarpeesta.
- Tuetun päätöksenteon järjestelmä ja määritelmä on otettava huomioon, itsemääräämislain pitkittyminen hankaloittaa --> pohdintaa, jotta laista saa niin ymmärrettävän, että ei liikaa tulkinnanvaraa.
- Kommenteissa ja esitelmissä: alueellinen ero kunnissa todellinen haaste. Ihan erilaiset palvelut eri paikoissa --> pitää ottaa esille.
- Valmennus ja tuki -pykälä, asumispalvelut, liikkumispalvelut yms. tuotu esiin, näistä voisi tulla esim. työpajoja.
- Työpajojen tiedotusväylää täytyy miettiä, jotta kaikki saavat tiedon.
- VAMYT-ryhmänkin jäseniä voisi myös osallistaa työpajoihin, ainakin joissain vaiheissa.
- Asioita ja tulokulmia on paljon, jokaisen huomioiminen ja yhdenvertaisuuden edistäminen tärkeää.

Webinaarin osallistujien keskustelukenttään kirjoittamat kommentit

"Monet kehitysvammaiset maksavat asumisestaan enemmän kiinteistöveroä kuin muut kansalaiset."

"Puheenjohtaja totesi alustuspuheenvuorossaan, että Vamyt-ryhmä on "epäpoliittinen". Vammaispalvelulain uudistamisesta tuntuu kuitenkin tulleen politiikkaa?"

"Kuinka pienet valtakunnalliset kehitysvammajärjestöt saavat ajatuksensa kuulluksi lain valmisteluun?"

"Hankintalain myötä vammaisten asuminen alistettiin markkinavoimille. Ihmisen päivittäin tarvitsemasta avusta ja tuesta tuli kauppatavaraa."

"EU:n näkökulmasta Suomen hankintalaki on hyvin yritysystävällinen ja markkinaoikeuden toiminta varmistaa sen."

"Paljon tukea tarvitsevien puhe- ja kehitysvammaisten ihmisten osallisuus on riippuvainen osaavan lähiympäristön ja henkilökunnan vuorovaikutus- ja kommunikaatio-osaamisesta."

"Ihmisen tarvitsema yksilöllinen apu ja tuki ei ole tuotteistettavissa ja siksi se ei sovi kilpailutettavaksi."

"Kilpailutuksissa on nyt tullut esiin ilmiö, jossa ostaja (usein kunta) vaatii henkilöstöltä erittäin kovaa osaamista ja kokemusta. Samanaikaisesti kunta ilmoittaa kuitenkin ostavansa joko halvimmalla hinnalla tai kattohinnalla."

"Myös ympäristön asenneilmasto vaikuttaa asiakkaan saamiin palveluihin ja voi osaltaan tehdä palveluiden saamisesta sattumanvaraista."

"Tulkkaukspalveluiden kilpailutuksessa on sopimusten vaihtuessa opiskelijalla saattanut vaihtua opiskelutulkit jopa niin, että 4-vuotisen opiskelun viimeiseksi 6 kk on täysin uudet tulkit. Laadusta ei voida silloin puhua. Tiedossa on myös henkilöitä, joiden työelämässä tarvitsemat tulkit ovat jääneet Kelan tulkkaukspalvelun sopimuksen ulkopuolelle, joka on voinut johtaa jopa siihen, että tulkkia tarvitseva henkilö on joutunut irtisanoutumaan työpaikastaan. Tämä ei ole tarkoituksenmukaista - etenkin, kun hankintalaki antaa mahdollisuuden myös suorahankintoihin, jotta kilpailutuksen seuraukset eivät olisi yksilölle epätarkoituksenmukaisia. Kelasta saadun tiedon mukaan "suorahankintoja ei yleensä myönnetä"."

"Vammaispalvelulakiuudistus ei ainakaan toistaiseksi sisällä erityisen vaativaa kuntoutusta ja hoitoa palveluna. Toistaiseksi palvelut ovat järjestyneet kehitysvammalain nojalla."

"Olen huolissani myös henkilöstön jaksamisesta. Työvoimavaltaisella hoivasektorilla tulos on otettavissa vain henkilöstön selkänahasta, työehtoja kiristämällä. Alalla vuosia ahkeroineet työntekijät kadottavat työnsä merkityksen ja uupuvat. Se vie mennessään henkilöstön ammattitilpeyden ja työtyytyväisyyden. Hoivan perinteeseen, kutsumukseen ja toisista välittämiseen perustunut koko alan arvostus on menetetty ja jatkuva työvoimapula on esimiesten päivittäisenä painajaisena."

"Vaikeavammaisimmat eivät kykene kertomaan tuettunakaan avun tarpeitaan, mutta eivät saisi silti jäädä osallistumisen ulkopuolelle ja ilman henkilökohtaista apua tällä perusteella. Pitää olla oikeus apuun, harrastamiseen ja avustajan kanssa liikkumiseen ilman esim. vanhempiaan. Eli kaikille oikeus henkilökohtaiseen apuun."

"Vammaispalvelulain uudistamisessa olisi tärkeää ottaa huomioon myös työntekijöiden ja työnteko-olosuhteiden näkökulma."

"Tämä henkilöstön työteko olosuhteet tule huomioida henkilökohtaisen osalta, että niiden työntekijöiden osalta, jotka työskentelevät laitoksissa tai ryhmäkodeissa."

"Tulevaan vammaispalvelulakiin valmennus ja tuki -pykälään tulee sisältyä nykyistä paremmin perheen saama kommunikaatio-opetus. Tällä hetkellä viittomakielen opetus perheelle on harkinnanvarainen, kunta voi todeta, ettei ole rahaa tähän. Tulevaan lakiin se tulee, kuten rauenneessa lakiehdotuksessa oli, merkitä subjektiiviseksi oikeudeksi. Lapsella tulee olla oikeus saada itselleen kieli. Oikeuteen tulee huomioida myös ne lapset, jotka ovat kuulevia mutta syntyvät kuuroon perheeseen. Myös näillä ns. CODA-lapsilla tulee olla oikeus saada kielen opetusta vammaisen henkilön perheenjäsenenä. Tällä hetkellä viittomakielilaki lähtee siitä, että jollain on omana kielenä jo viittomakieli, mutta tosiaan mikään laki ei TÄLLÄ HETKELLÄ turvaa sitä, miten lapsi voi TULLA viittomakieliseksi. Tähän tulisi tehdä mahdollisimman pian muutos."

"Uusi vammaispalvelulaki on viimesijainen erityislaki. Siksi siinä tulee myös olla kaikki sellaiset välineet, joilla voidaan varmistaa, että vammaisen henkilö saa tarvitsemansa välttämättömän yksilölliseen tarpeeseen perustuvan avun ja tuen."

"Henrik Gustafssonin hyvää puheenvuoroa täydentäisin henkilökohtaisen avun ja YK:n vammaissopimuksen osalta hiukan: YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksien komitea toteaa Henrikin mainitsemassa yleiskommentissa nro 5 nimenomaisesti, että määräysvallan käyttäminen henkilökohtaisessa avussa voi tapahtua tuetun päätöksenteon avulla. Komitea edellyttää, että myös niiden henkilöiden on saatava sopivaa tukea, joilla on kommunikaatiossaan vaativia erityistarpeita. 19 artiklan yleiskommentissa todetaan edelleen esimerkiksi seuraavasti: "Muun muassa kehitysvammaisten ihmisten, erityisesti niiden henkilöiden, joilla on kommunikaatiossaan monimuotoisia erityistarpeita, arvioidaan usein olevan kyvyttömiä asumaan muualla kuin laitoksessa. Tällainen päättely on vastoin 19 artiklaa, joka ulottaa oikeuden elämään itsenäisesti ja osallisuuteen yhteisössä kaikille vammaisille henkilöille huolimatta heidän älyllisistä kyvyistään, kyvystään itsenäiseen toimintaan tai tuen tarpeistaan.""

"Kuten täälläkin tänään todettu ja THL:n tilastoraporteissa: vammaispalvelujen toteuttamisessa on merkittäviä haasteita ja ongelmia. Tämä on vakava paikka, joka on huomioitava. Tulevan lain on kyettävä toimimaan konkreettisessa elämässä ja turvaamaan oikeudet tosiasiallisesti. Siksi on tärkeä ymmärtää tämänhetkinen konkretia ja luoda arkeen oikeasti toimivia ja vammaisten itsensä itsemääräämisoikeutta mahdollistavia palveluja, ei näitä polkevia tai mahdollisesti vaarantavia näennäispalveluja."

"Uuteen vammaispalvelulakiin pitäisi saada sama kohta kuin nyk. kehitysvammalain 2§:ssä eli: "Muu vastaava erityishuollon -> vammaispalvelun toteuttamiseksi tarpeellinen toiminta". Tämä kattaisi kaiken tarpeellisen, mikä ei muutoin tule huomioitua. Laki ei ns. rajoittaisi palveluiden myöntämistä/järjestämistä."

"Historiallisesti vammaisilta ihmisiltä on kielletty heidän henkilökohtainen ja yksilöllinen valintansa heidän omaa elämäänsä koskeissa asioissa. On oletettu, etteivät he kykene valintoja tekemään eivätkä elämään itsenäistä elämää. Heidän elämäänsä tuki on järjestetty tietynlaisiin järjestelyihin – on resursoitu ryhmämuotoisiin palveluihin sen sijaan että olisi kehitetty heidän itsenäisen elämänsä ja yksilöllisiin tarpeita mahdollistavia ratkaisuja. Kuten Mikko Joronen totesi, YK:n sopimuksen myötä voimme puhua paradigman muutoksesta. Vammaisen ihminen ei ole enää hoivaobjekti, vaan oman elämänsä subjekti."

"Jokaiselle pitää taata hänen tarvitsemansa tuki. Mutta henkilökohtainen apu ei ole

jokaiselle sopivin tapa.”

”Nähdäkseni tuo Kehitysvammaliiton esityksen kokoomapäätös vammaispalveluissa on ongelmallinen varsinkin palveluasumisessa. Vammaisen yksilölliset tarpeet voivat muuttua elämän aikana: yksi palvelu, yksi päätös. Joka tapauksessa asiakkaalla on oikeus hakea muutosta hallintopäätöksestä.”

”Muistisairaat ihmiset ovat suurin ikääntyneiden ihmisten vammaisryhmä. Myös työikäisten muistisairaiden joukko on suuri. Muistisairaudet ovat eteneviä neurologisia sairauksia, jotka aiheuttavat kognitiivisen vamman. Muistisairaiden ihmisten yhdenvertainen oikeus vammaispalveluihin ei kuitenkaan usein toteudu. Omassa väitöstutkimuksessani haastatteleman muistisairaat totesivat esimerkiksi olevansa ”toisen luokan vammaisia” kun keskustelimme heidän oikeuksistaan mm. kuljetuspalveluihin (VPL:n mukaan). SHL:n liikkumisen tuki ei ole riittävä eikä esim. sisällä vähimmäismatkamäärää. Lisäksi SHL:n esitöissä todetaan, että ”...etenkin sellaisille ikääntyneille henkilöille, jotka tarvitsevat liikkumisen tukea ikääntymiseen liittyvän toimintakyvyn heikentymisen johdosta sekä muille liikkumisessa tukea tarvitseville henkilöille, jotka eivät olisi oikeutettuja vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista annetun lainsäädännön mukaisiin (vaikeavammaisten) kuljetuspalveluihin.”

Tätä valitettavasti tulkitaan useissa kunnissa siten, että tämä pykäläperustelu vahvistaa käsitystä siitä, ettei ikääntyvillä olisi oikeus vammaispalveluihin. Vaikka esimerkiksi muistisairaiden ihmisten kohdalla tulkinta tulisi olla päinvastainen: muistisairaudet kun eivät liity normaaliin ikääntymiseen vaan ovat neurologisia sairauksia. Jos SHL:n liikkumisen tuki on tarkoitettu etenkin niille ikääntyneille, joilla on ikääntymiseen liittyvää toimintakyvyn heikentymistä, tulisi tätä logiikkaa seuraten päätellä, ettei SHL:n liikkumisen tukea ole siis tarkoitettu muistisairaille ihmisille.”

”Tuettu päätöksenteko ja sen ratkaiseminen on välttämätöntä vammaispalvelulain uudistamisen yhteydessä. Yksittäisistä palveluista on syytä olla myös nykyisen vammaispalvelulain perusteiden mukaan muutoksenhakuoikeus, kokoava päätös olisi nykyisille vammaispalvelulain asiakkaille oikeusturvan kannalta huononnut. Niistä pitäisi enemmänkin päästä eroon vrt. vaikeavammaisten palveluasuminen, jonka muutoksenhaussa ei pääse tosiasialliseen oikeusturvaan järjestetyn palvelun sisällön ja laadun osalta, joka nimenomaan on ongelmana myös näissä kilpailutuskysymyksissä.”

”Kokoomapäätös palveluasumisessa ei oikein mahdollista järjestämistapojen huomioimista, millä on vaikutusta kilpailutuksissa.”

”Lainsäädäntöä ohjaavana oikeusperiaatteena on yhdenvertaisuus. Tämän ymmärtäminen oikein; tosiasiallinen, muodollinen, positiivinen erityiskohtelu jne. Tätä varmastikin avataan suhteessa vammaisyleissopimukseen hyvinkin tarkkaan lainsäädäntötyön yhteydessä. Kaikkien samanlainen kohtelu erilaisissa tilanteissa johtaisi nimittäin tosiasiallisesti käytännössä syrjintään, jota nimenomaan vammaispalvelujen pitää poistaa ja ehkäistä. Yhdenvertaisuus on yksilöllisten tilanteiden huomioon ottamista ja erilainen positiivinen erityiskohtelu tilanteissa, joissa olosuhteet eivät ole samat.”

”Vammaispalvelulain valmistelu avataan suhteessa YK:n vammaisopimukseen. YK:n vammaisopimuksen artikla 5 sallii positiivisen erityiskohtelun. Kysehän tosiasiallisen yhdenvertaisuuden turvaamisesta.”

”Yhdenvertaisuus on yksilöllisten tilanteiden huomioon ottamista. Mietin tätä esim. muistisairaiden kannalta, jotka usein niputetaan samaan homogeeniseen ryhmään. Tulisi arvioida tilanteita yksilöllisesti.”

”Miten ihmeessä aika riittää kaikkeen?”

”Työpajat erinomainen ehdotus ja toimintatapa.”

"Erinomaista Sirkka, että nostat esille mahdollisimman hyvin arjessa toimivat pykälät! Juuri arjen kautta lakia tulee valmistella."

"Naulan kantaan Sirkka. Ikuinen kipuilu oikeusvarmuuden ja oikeusturvan ja toisaalta joustavuuden välillä."

"Joustavuus on myös loistava asia, mutta silloin tarvitaan "älykästä joustavuutta" ja sitä sosiaalityötä. Nykyisellään tuntuu, että sosiaalityö on välillä kateissa."

"Vammaisten lasten palvelut voisi olla hyvä aihe yhdelle työpajalle (minkä Sirkka sopivasti tätä kirjoittaessani mainitsekin)."

"Sosiaalityölle ei aina jää myöskään tilaa kunnallisessa päätöksenteossa."

"Vaativat erityispalvelut ja yhtymäpinnat muuhun lainsäädäntöön ja kuntoutuksen kokonaisuudistukseen olisi hyvä ottaa myös työpajoissa käsittelyyn."

"Milloin mahdolliset työpajat toteutuisivat? Järjestetäänkö ne vain invitation only -periaatteella vai miten niihin pääsee mukaan?"

"Työpajat avoimia, saa osallistua ainakin etänä, jos tilanne sallii liveäkin."

"Työpajat ovat hyvä ajatus ja toivottavasti kutsulista on tarpeeksi laaja."

"Työpajoja vuoden vaihteen jälkeen, toivottavasti joku jo tammikuun puolella ja siitä eteenpäin tiiviisti."

"Erityisen vaativista palveluista voisi myös järjestää tilaisuuden."

"Mistä voi seurata tietoa, milloin / missä / miten työpajat järjestetään?"

"Kehitysvammaliitto ja Vamyt-ryhmä järjestävät ensi viikolla 10.12. kello 14-16 webinaarin Sote-lakipaketista ja vaativien erityispalvelujen turvaamisesta Suomessa. Tervetuloa mukaan, ilmoittautuminen Kehitysvammaliiton nettisivuille."

*"Kehitysvammaisten Tukiliiton terveisiä vammaispalvelulain jatkovalmisteluun:
Valmennus ja tuki*

-Valmennuksen ja tuen säännös on erittäin tärkeä kehitysvammaisille ihmisille, koska sillä voidaan tukea itsenäistä suoriutumista. Säännöksen alle on tarkoitus kuulua useita sellaisia palveluita, joita erityishuoltoon oikeutetut ihmiset tällä hetkellä saavat kehitysvammalain nojalla. Eli tämä ei ole kokonaan uusi palvelu.

-Tukiliitto avannut tuen ja valmennuksen keskuksen, Tukiliiton nettisivuilta <http://www.tukiliitto.fi> löytyy tarkempaa tietoa.

-Teemme mieluusti yhteistyötä asiassa.

Tuettu päätöksenteko

-Suomen lainsäädäntöön on saatava sekä tuetun päätöksenteon järjestelmä että vahva oikeus saada tuettua päätöksentekoa palveluna tätä YK:n sopimus edellyttää.

Kokoomapäätös

-Jatkossakin vammaispalveluista saadaan valituskelpoisia kokoomapäätöksiä.

Tietääksemme sosiaalihuoltolain 46 §:n mukaisia hoidon ja huolenpidon turvaavia päätöksiä ei ole tehty juuri lainkaan eli tältä osin kyseistä laki ei toimeenpanna siten kuin pitäisi.

Vaativat erityispalvelut

-On tärkeä varmistaa sekä lainsäädännöllä että organisaatioiden tasolla, kun sote-uudistusta käytännössä toteutetaan, että niin peruspalveluita kuin vaativia erityispalveluita on yhdenvertaisesti saatavilla niitä tarvitseville vammaisille ihmisille.

- *Palvelut on organisoitava niin, että osaaminen, palveluiden kehittäminen ja moniammatillisuus varmistetaan.*

"Minusta suuri ongelma on se, ettei vammaisen lapsen syntyessä vanhemmille kerrota, mitä palveluista ja apuvälineistä. Aivan liian usein törmää siihen, että vanhemmilla ei ole tietoa näistä asioista"

"Tai kerrotaan asioista osa tiedosta peitellen."

"Erittäin ytimeen menevä huomio siitä, että meidän on arvioitava palveluja myös suhteessa siihen kuka palveluja käytännössä toteuttaa, tuottaa tai tukea, ohjausta, apua antaa. Työntekijät eivät tule tyhjistä ja annettuina valmiina toteuttamaan hyvinkin erilaisia tarpeita. Työmarkkinat ovat keskeinen huomio kokonaisuuteen. Kiitos myös järjestäjille erinomaisesta tilaisuudesta."

"Aivan. Ainakin meillä kunnassa on vanhempia, jotka eivät tiedä niistä."

"Vammaisuuden määritelmä tulee mielestäni aika hyvin oikeudesta eurooppalaiseen vammaiskorttiin."

"Onko vammaisuus identiteettikysymys?"

"Identiteettikysymys on suhtautuminen vammaisuuteen."

"KVANK on kohta henkilöstön asialla."

"Kiitos mielenkiintoisesta tilaisuudesta! Ehdin vasta puolivälin paikkeilla mukaan, mutta tärkeitä näkökulmia on esitetty sinäkin aikana, kun olen linjoilla ollut. Jokaisella vammaisella ihmisellä on oltava yhdenvertainen oikeus yksilöllisten tarpeidensa mukaisiin palveluihin - tämä toivottavasti on tulevan lakivalmistelun johtotähtenä."

"Hyvää huomista kansainvälistä vammaisten päivää kaikille!"

"Yksilöllinen tarve on ensisijainen lähtökohta. Tarve ei kuitenkaan ole itseisarvo. Palvelun tulee olla ennen kaikkea sopiva yksilölliseen tarpeeseen, huomioon ottaen palvelun toteutus ja toteuttajat. Tämä vaatii avointa keskustelua, nyt kun lain soveltamisalan piiriin tulee hyvin erilaisia toimintakyvyn rajoitteilla ja olosuhteissa olevia vammaisia ihmisiä. Kiitos vielä kerran!"

"<https://www.kehitysvammaliitto.fi/miten-turvataan-erityispalvelut-sote-uudistuksessa/>"